

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FƏLSƏFƏ VƏ HÜQUQ İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

ZƏBƏRDƏST MƏSUD BABA OĞLU

**HƏYAT TƏRZİNİN SOSIAL PROBLEMLƏRİ
(İRANIN ŞİMALİ-QƏRB REGIONLARINDA)**

**İxtisas : 6312.01 - Sosiologiyanın nəzəriyyəsi,
metodologiyası və tarixi**

Sosiologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyasının

A V T O R E F E R A T I

BAKİ - 2015

Dissertasiya Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun “Sosiologiya və sosial-psixologiya” şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **fəlsəfə üzrə elmlər doktoru,
əməkdar elm xadimi
Rəfiqə Cəlil qızı Əzimova**

Rəsmi opponentlər: **fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor
Əlikram Mirhəsən oğlu Tağıyev**

**fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru
Rəna Oktaedr qızı Məmmədova**

Aparıcı təşkilat: **Azərbaycan Respublikası Prezidenti
yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası**

Müadfiə “__25__” 09__2015-ci il saat _____ Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcələri almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D 01.115 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Bakı şəhəri, AZ-1143, H.Cavid prospekti 115, AMEA-nın Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu, IX mərtəbə, konfrans zalı.

Dissertasiya ilə AMEA-nın Mərkəzi Kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “__” _____2015-ci ildə göndərilmişdir.

**D.01.115 Dissertasiya
Şurasının elmi katibi,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru:**

Sevinc Arif qızı Həsənova

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. XX - XXI əsrlərdə yeni mahiyyət kəsb edən qloballaşma ilə bağlı çoxsahəli proseslərin mənfəəti və müsbət cəhətləri, xüsusiyyətləri dünya siyasətinin və ictimaiyyətinin marağı mərkəzindədir. Məlumdur ki, hər bir sivilizasiya müəyyən zəmin və ictimai əsaslarda formalaşır, hər bir sivil dünyabaxışı və tarixi təcrübə qrupların zehni inteqrasiyasına əsaslanır. Bu mənada deyə bilərik ki, müasir sivilizasiyanın yeni dəyərləri, ənənə və adətləri yeni qlobal təfəkkür tərzini formalaşdırmaqdadır, belə ki, qloballaşma müasir insanın yalnız maddi və mənəvi həyatına deyil, həm də insan nəsillərinin yüz illər, min illər boyu formalaşmış təsəvvür və bilikləri məcmusuna təsir göstərməkdədir.

XXI əsrin insanı artıq ətrafda baş verən proses və hadisələrə yeni bir bucaq altında baxmalı olur, müasir insanın zaman və məkan haqqındakı bilik və təsəvvürləri dəyişir. Yeni mahiyyətli qloballaşma prosesi yeni təfəkkürlü insanların və fərqli həyat tərzinin formalaşmasına gətirir. XXI əsrin əsas əlamətlərindən biri də Qərb və Şərq təfəkkür və həyat təzləri, dünya görüşləri arasındakı mövcud ziddiyyətlərlə bağlıdır. S.Hantinqton bu ziddiyyətləri belə izah edir: “Dünya mədəni böhrana düşüb. Qərb mədəniyyəti əsasən iki istiqamətə - İslam və Konfusi sivilizasiyalarına qarşı yönəlib”. Bu proseslər iqtisadi, siyasi böhranlara və hətta müharibələrə gətirə bilər.¹ Bu mənada mövcud sosial mədəni ziddiyyətlərin, qarşıdurmaların neytrallaşdırılması, mümkün mənfəəti nəticələrin aradan qaldırılması ayrı-ayrı cəmiyyətlərin inkişaf xüsusiyyətlərinin, fərqli həyat təzlərinin öyrənilməsi problemini aktuallaşdırır.

Bu problem İran cəmiyyəti üçün xüsusilə aktualdır, çünki burada ənənəçilik, etnik mədəniyyətin özünəməxsusluğunun insanların gündəlik həyat tərzində təzahürü güclüdür. Bununla yanaşı bu gün digər ölkələrdə olduğu kimi İran cəmiyyəti də Avropa mədəniyyətinin təsirinə məruz qalır. Bu situasiya makro səviyyədə “İranlı həyat tərzinin” açıq, qloballaşan, milli dəyərlərin inteqrasiya

olunduğu dünya ilə qarşıdurmasına, mikro səviyyədə isə artıq yeni qlobal dünyagörüşünü mənimsəmə prosesini yaşayan hər bir iranlının gündəlik həyat tərzində təzadların yaranmasına səbəb olur.

Onu da qeyd edə bilərik ki, bütün dünyada olduğu kimi İran cəmiyyətində də insanların həyat keyfiyyətinin və həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial təbəqələr arasındakı mədəni fərqlərin azaldılması məqsədilə dövlət müəyyən tədbirlər görür. Belə ki, ölkənin müasir sosial siyasəti, müxtəlif istiqamətli sosial islahatlar cəmiyyətin inkişafına, insanların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə və milli dəyərlərin aşınmasının qarşısının alınmasına yönəlib.

Bu qeyd edilənlər bir sıra **müddəalar** irəli sürməyə əsas verir:

1. Qloballaşan dünyada həyat tərzinin müxtəlif sahələrində (peşə sahələrində, ailə münasibətlərində, sosiallaşma prosesində) əsaslı transformasiyalar baş verir.

2. Hər bir sosial təbəqənin həyat tərzindəki transformasiyalar özünəməxsus xüsusiyyətlərlə seçilir.

3. XXI əsrdə həyat tərzinin transformasiyasının bir sıra obyektiv (qloballaşma, mədəni inteqrasiya, kütləvi informasiya vasitələrinin təsiri və s.) və subyektiv (ayrı-ayrı cəmiyyətlərin müasir transformasiyaya hazırlıq və açıqlıq səviyyəsi və s.) səbəbləri mövcuddur.

Problemin işlənmə dərəcəsi. Qeyd edə bilərik ki, “həyat tərzini” məfhumu ilə bağlı geniş və müxtəlif istiqamətli tədqiqatlar aparılıb.

Həyat tərzini probleminin araşdırılması ilə məşğul olan Qərb tədqiqatçıları sırasında Lazer Villiamın “Həyat tərzini konsepsiyaları və bazar”² adlı əsəri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqat işində müəllif qlobal bazar iqtisadiyyatının formalaşmasının əsaslarını və bu əsasda yaranan yeni həyat tərzinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini təhlil edir. “Həyat tərzini və sosial struktur, konsepsiya, təsvir və təhlil” əsərinin müəllifi Sobel Mişel³ isə əsasən bu istiqamətdə aparılmış

¹ Huntington S.P. The clash of civilizations and the remaking of world order., New York : Touchstone, 1997, 512p.

² Lazer William. Lifestyle concepts and marketing. American marketing association, 1963.

³ Sobel Micheal. Lifestyle and social structure. Concept, definition and analysis. Academic press, 1981.

tədqiqatların müqayisəli analizini təqdim edir, sosial strukturun həyat tərzinə təsiri xüsusiyyətlərini araşdırır.

Kaney David “Həyat təzi”⁴ adlı araşdırmasında bu sosial təzahürün mahiyyətini, formalaşma xüsusiyyətlərini, ictimai və fərdi əsaslarını tədqiq edir.

P.Burduyenin “Fərqlər: zövqlərin mühakimə edilməsinin sosial tənqidi”⁵ adlı tədqiqat işində həyat tərzinin formalaşmasında ictimai nəzarətin rolu, ictimai rəy və mədəniyyətin təsiri məsələləri araşdırılır.

Katz Gerro Tally isə “Mədəni rəqabət və sosial stratifikasiya: asudə vaxt, musiqi zövqü və sosial məkan” (74) mövzusunda araşdırmada müəyyən cəmiyyətin sosial strukturunun fərqli həyat tərzinin formalaşmasındakı rolu, bilavasitə sosial təbəqələrin həyat tərzləri ilə bağlı yaranan fərqlər və s. təhlil edilir.

Müasir həyat tərzinin formalaşmasının əsasları və istiqamətləri Rusiya tədqiqatçıları tərəfindən də geniş araşdırılmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, rusiyalı tədqiqatçıların əsərlərində əsasən sovet dövrü və müasir qloballaşma mərhələsində həyat tərzinin müqayisəli təhlili və həyat tərzinin formalaşmasına təsir edən amillər geniş təhlil edilir.

N.İ.Yefimovun⁶ hələ XX əsrin 80-cı illərində nəşr olunmuş “Sovet həyat təzi” adlı kitabında sosializm ideologiyasının təsiri altında formalaşan yeni nəslin, bilavasitə gənclərin asudə vaxtının təşkili, sosial fəallığı və s. məsələlər araşdırılır.

“Sovet cəmiyyətindəki sosial qrupların həyat tərzində ümumi və xüsusi olan” adlı topluda Qərb cəmiyyətləri ilə Sovet cəmiyyətində həyat tərzinin formalaşması imkanları tənqidi təhlil edilir, həyat təzi problemi sosial mədəni, siyasi, sosial iqtisadi əsaslarda öyrənilir.

XX əsrin 90-cı illərində Sovet imperiyasının dağılması və qeyri-müəyyən keçid şəraiti bütöv bir nəslin həyat tərzinə əsaslı təsir göstərmişdi. Həmin illərdə Rusiyada kollektiv tədqiqatın nəticəsi

⁴ Chaney David. Lifestyle. “Routledge publisher”, London, 1996.

⁵ Bourdieu Pierre. Distinction: A social critique of the judgments of taste. London, 1984.

⁶ Советский образ жизни / Николай Ефимов, 77 с. ил., 8 л. ил. 16 см, М. Изд-во агентства печати “Новости” 1983.

kimi “Sovet həyat təzi” (19) adlı toplu nəşr edilmişdi. Burada keçid dövründə həyat tərzində baş verən geriləmələr sovet dövrü ilə müqayisəli şəkildə tənqidi analiz edilirdi.

A.Krılovun “İdentikliyin təkamülü: industrial cəmiyyətin böhranı və fərdin yeni özünüdərkli” (21) adlı əsərində müasir qloballaşma prosesinin ümumi standartlara malik həyat təzi formalaşdırması, burada milli xüsusiyyətlərin itirilməsi, yeni dəyərlərin və fərdin yeni dünyagörüşünün formalaşmasına təsir edən amillər, Qərb həyat tərzinin ümumdünyəvi xüsusiyyət qazanması və s. məsələlər açıqlanır.

Artıq 2000-ci illərdən başlayaraq müasir həyat tərzinin mahiyyətinin, dəyişməsi dinamikasının və nəzəri əsaslarının öyrənilməsi aktuallaşdı. Bu dövrdə A.A.Vozmitelin “Həyat təzi: konsepsiya, mahiyyət, dinamika”⁷ adlı tədqiqat işi xüsusi maraq kəsb edir. Tədqiqat işində bilavasitə Qərbləşmənin Rusiya cəmiyyətində əksi xüsusiyyətləri və müasir gənclərin həyat tərzinin formalaşmasına təsiri istiqamətləri araşdırılır.

Rusiyada müasir həyat tərzinin əsaslarının öyrənilməsilə bağlı “Dünyaduyumu və həyat təzi” mövzusunda topluda bilavasitə orta və yaşlı nəslin yeni sosial mühitə uyğunlaşması problemi araşdırılır.

İ.M.Klyamkinin “Kölgəli həyat təzi. Postsovet cəmiyyətinin sosioloji avtoportreti”⁸ adlı monoqrafiyasında keçid dövrü cəmiyyətinin xüsusiyyətləri, postsovet məkanında müasir keçid dövrünün fərqli xüsusiyyətləri, sovet cəmiyyəti ilə postsovet cəmiyyətlərinin inkişaf istiqamətlərindəki fərqlər və s. təhlil edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, həyat tərzinin formalaşması problemi İranda da geniş tədqiq edilib. Bu sırada iranlı tədqiqatçı M.Kəəmpourun “İnformasiya əsrinə uyğun təhsil”⁹ adlı araşdır-

⁷ Возьмителъ А.А. Образ жизни : Концепция, сущность, динамика : Автореф. дис. ... д-ра социол. наук : 22.00.04 / Ин-т социологии Рос. акад. наук. — М.: 2000.

⁸ Клямкин, И. М. Теневой образ жизни : Социол. автопортр. постсовет. о-ва / Игорь Клямкин, Лев Тимофеев; Рос. гос. гуманитар. ун-т. Центр по изучению экон. деят-сти. — М. : РГГУ, 2000.

⁹ Kəəmpour M. “İnformasiya əsrinə uyğun təhsil”, Tehran, “Fərvərdin” nəşriyyatı, 2001.

masını göstərmək olar. Tədqiqat işində müəllif yeni cəmiyyətin yeni həyat tərzini formalaşdırdığını və burada təhsilin əsaslı rolunu vurğulayır. Əbdi Abbas və Mohaməd Godərzinin “İranda mədəni dəyişikliklər” (127) istiqamətində aparılan araşdırmasında müasir qloballaşma prosesinin İranda təsir xüsusiyyətləri və bu əsasda baş verən mədəni dəyişikliklərin insanların həyat tərzinin müəyyən-ləşməsinə təsiri araşdırılır.

Həsən Çavuşun “Modernizm dövründə həyat tərzini və ictimai mənimsəmə” (124) adlı tədqiqatında həyat tərzinin formalaşmasının sosial iqtisadi əsasları, müasir istehlakçı cəmiyyətinin yaranması prosesi təhlil edilir.

B.Mohsenpour isə “Tərbiyənin rolu müasir qloballaşma və mədəniyyətlər prosesində”¹⁰ adlı tədqiqat işində qloballaşma pro-sesinin İranda insanların həyat tərzinin formalaşmasına təsirini öyrənir.

Əbazarı Yusif “Həyat tərzini və ictimai təbəqələr”¹¹ mövzu-sundakı əsərində müxtəlif sosial təbəqələrə xas həyat tərzinin xüsusiyyətlərinin analizinə cəhd edir.

Azərbaycanda həyat tərzinin formalaşması istiqamətləri müxtəlif aspektlərdə - mədəni, siyasi, sosioloji, psixoloji, pedaqoji və s. öyrənilib. Ə.S.Şakirzadə “Sovet həyat tərzini”¹² kitabında həyat tərzinin anlayışını belə izah edib; İnsanların həyat tərzinin stürüktürü nəzərdən keçirilərsə, büraya , hər şeydən əvvəl , əmək və onun sosial təşkili formaları, məişətin təşkili, asudə vaxtın istifadə olunması, maddi və mənəvi , mədəni tələbatın ödənilməsi formaları , eləcə də cəmiyyət üzvlərinin ictimai fəaliyyəti daxildir.

Bilavasitə “həyat tərzini” məfhumu ilə bağlı olmasa da, həyat tərzinin formalaşmasına təsir edən bu və ya digər amillərin – zaman və məkan amilləri, müasir qloballaşma və sosial dəyişikliklər prosesləri, sosial mədəni, sosial iqtisadi, ailə, təhsil, sosial təbəqələr və s. əsaslarda öyrənilməsinə bağlı çox sayda sosial fəlsəfi və

sosioloji tədqiqatlar mövcuddur. Əsasən C.Əhmədli¹³, İ.Məmməd-zadə¹⁴, R.Əzimova¹⁵, S.Xəlilov¹⁶, F.Qurbanov, R.Mirzəzadə, Ə.Qəşəmoğlu, S.Hüseynovun tədqiqatlarında müasir həyat tərzinin sosial aspektləri araşdırılır.

Həyat tərzinə verilən təriflər əsasında mövzünün hər tərəfli araşdırmaq üçün, müəllif həyat tərzini anlayışını çox geniş nəzərə alıb, insanların həyatında maddi və qeyrimaddi (mənəvi) elementləri, həyat standartları, həyat keyfiyyəti, təhsil səviyyəsi, ailə büdcəsi və onu necə xərç eləmək, adətlər, ənənələr, asudə vaxtın necə keçirilməsi, milli və dini bayramların adətlərin yerinə yetirilməsi, texnoloji və həyatda yeni dəyişikliklər və ona necə yanaşmaq, dünya görüşləri, sosial institutların meyarların qəbul edilmə-sindən ibarətdir.

Həyat tərzinin Sosial problemləri İran şimali-qərb regi-onlarında bunlardan ibarətdir: Cəmiyyətin quruluşu, cəmiyyətdə sosial dəyişikliklərin xüsusiyyətləri, cəmiyyətin tipologiyası, cəmiy-yətin qloballaşması, dünya sistemi barədə təsəvvürlər, demoqrafik dəyişikliklər, ailə və nikah problemləri və s.

Tədqiqat obyektini. Ənənəvi və müasir ailələrin, sosial təbəqələrin həyat tərzini ilə bağlı sosial problemlər dissertasiyanın tədqiqat obyektini kimi müəyyənləşdirilib.

Tədqiqatın predmetini fərqli ailələrdə və sosial təbəqələrdə həyat tərzinin spesifik xüsusiyyətlərinin və formalaşması qanunauyğunluqlarının araşdırılması təşkil edir.

Tədqiqatın əsas məqsədi. Ənənəvi və müasir cəmiyyətlərdə həyat tərzinin sosial qruplar çərçivəsində dəyişilməsi xüsusi-yətlərinin öyrənilməsidir. Məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı **vəzifələrin** yerinə yetirilməsinə səy edilib:

- R.Mertonun “orta səviyyə” konsepsiyası əsasında həyat

¹⁰ Mohsenpour B. Tərbiyənin rolu müasir qloballaşma və mədəniyyətlər prosesində. Tehran, “Ettelaat” jurnalı, № 3, 4, 2000.

¹¹ Əbazarı Yusif. Həyat tərzini və ictimai təbəqələr. Tehran, “Sosial elmlər” jurnalı, 2001.

¹² Ə.S.Şakirzadə “Sovet həyat tərzini”. Bakı, “Elm”, 1979.

¹³ Əhmədli C.T. Nəzəriyyə, onun tipləri və funksiyaları, Bakı, «Bakı Univeriteti» nəşriyyatı, 2001.

¹⁴ Məmməd-zadə İ.R. Siyasət və əxlaq, Bakı, 1988; Məmməd-zadə İ.R. Xeyir və şəər arasında., Bakı, 1993.

¹⁵ Əzimova R.C. “Ailədə uşaqların tərbiyə məsələləri”. Bakı, 1977; Азимова Р.Дж. Средний класс в обществе переходного периода”. Баку, изд. “Тəknur” 2006.

¹⁶ Xəlilov S. Şərq ruhunun Qərb həyatı. Aida İmanquliyevanın yaradıcılıq axtarışlarının izi ilə. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2009.

tərzi probleminin metodoloji əsaslarının qurulmasına cəhd edilib;

- Həyat tərzi və sosiallaşma prosesi ilə bağlı Şərq və Qərb sosiologiyasındakı nəzəri yanaşmalar geniş təhlil edilib;

- Qloballaşma prosesinin müasir həyat tərzinin formalaşmasına təsiri xüsusiyyətlərinin analizi verilib;

- İranın şimal-qərb əyalətində həyat tərzinin formalaşması istiqamətləri empirik əsaslarda öyrənilib.

Tədqiqatın fərziyyəsi. Araşdırmanın məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq bir neçə fərziyyə irəli sürülmüşdür:

- Müasir şəraitdə təbəqələşmə prosesi İran cəmiyyətinin strukturunun inkişaf dinamikasını dəyişir;

- elmin, istehsalın, texnologiyanın inkişaf sürəti müasir həyat tərzinin formalaşmasının başlıca təsir amili kimi çıxış edir;

- sosial təbəqələrdə maddi və qeyri-maddi dəyərlərə fərqli münasibət əsasında ayrı-ayrı sosial qrupların həyat təzlərindəki fərqlilik dərinləşir;

- təhsil səviyyəsi ailənin həyat tərzinin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edir;

- ailə büdcəsi həyat tərzinin, asudə vaxtın təşkilinin əsasları kimi çıxış edir.

Tədqiqatın metodu və metodologiyası. Dissertasiya işinin metodoloji əsası kimi funksionalizm məktəbinin görkəmli nümayəndəsi R.Mertonun “orta səviyyə” nəzəriyyəsi götürülür. Bununla yanaşı bir çox Şərq və Qərb sosioloqlarının həyat tərzi ilə bağlı konsepsiyaları nəzəri əsaslar kimi araşdırılıb.

Tədqiqatın metodoloji əsaslarını kompleks ümumelmi tədqiqat metodları: analiz və sintez, müqayisə, müşahidə və ümumiləşdirmə, sistemlilik, dialektik və məntiqi metodlar, həmçinin xüsusi sosioloji metodlar olan: kəmiyyət və keyfiyyət analizi, anket sorğusu, statistik analiz, müqayisəli analiz, SPSS təhlil paket proqramı, ikiölçülü paylanma metodu, korrelyasiya və digər metodlar təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Azərbaycan sosiologiya elmində müasir İran cəmiyyətinin həyat tərzinin öyrənilməsi ilə bağlı İran şimali-qərbində ilk empirik tədqiqat işidir;

- araşdırmada həyat tərzi ilə bağlı anlayışlar bazası, Qərb və

Şərq nəzəriyyələrinin müqayisəli təhlili verilir;

- müasir qloballaşma dövründə həyat tərzinin formalaşmasının başlıca xüsusiyyətləri nəzəri və empirik araşdırmalar əsasında təhlil edilir;

- mikro qrupların (ailə, sosial təbəqələr) həyat tərzindəki fərqlər və formalaşmasına təsir edən daxili və xarici amillər analiz edilir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqat işində “həyat tərzi” anlayışının mahiyyəti, şəxsiyyətin sosiallaşması istiqamətindəki rolu, ənənəvi cəmiyyətdə həyat tərzinin özünəməxsus xüsusiyyətləri və ziddiyyətli qloballaşma proseslərinin təsiri altında transformasiyası araşdırılır. Tədqiqat işindəki ümumiləşdirmələr və nəzəri müddəalar, həmçinin tədqiqatın nəticələri ayrı-ayrı sosial qruplarda (əsasən ailə və sosial təbəqələr) həyat tərzinin formalaşmasının əsaslarının müəyyənəndirilməsi, bu istiqamətdə mövcud biliklərin zənginləşdirilməsi və gələcəkdə bu mövzuda araşdırılacaq digər tədqiqat işlərində müqayisəli təhlil baxımından istifadə edilməsi nəzəri əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. İşin nəticələri mikro qrupların mövcud sosial problemlərinin aradan qaldırılması üçün dövlətin sosial siyasət proqramının təkmilləşdirilməsinə kömək edə bilər. Təqdim olunan nəticələr sosial sahə işçiləri, bu istiqamətdə tədqiqat aparan mütəxəssislər, doktorantlar və bu sahə ilə maraqlanan digər şəxslər tərəfindən, ictimai fənlərin tədrisi prosesində istifadə edilə bilər, həmçinin burada qaldırılan bir sıra məsələlər gələcəkdə araşdırma obyektinə və problemin daha əsaslı öyrənilməsinə zəmin ola bilər.

Tədqiqat nəticələrinin aprobasiyası. Dissertasiya Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun Sosiologiya və sosial-psixologiya şöbəsində müzakirə olunmuş və müdafiəyə təqdim olunmuşdur. Dissertasiyanın əsas müddəaları müəllifin Azərbaycanda, İranda və digər dövlətlərdə nəşr olunmuş elmi məqalələrində və habelə bir sıra konfrans və seminarlarda etdiyi çıxışlarda öz əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya işi giriş, iki fəsil, altı yarımfəsil, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı və əlavələrdən ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **“Giriş”** hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, işlənmə səviyyəsi araşdırılır, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, obyekt və predmeti, elmi yeniliyi, metodologiyası, nəzəri və praktiki əhəmiyyəti əsaslandırılır, işin aprobasiyası və dissertasiyanın quruluşu haqqında məlumat verilir.

Mövzunun nəzəri-metodoloji əsasları və anlayışlar bazası ilə bağlı olan birinci fəsil iki paragrafdan ibarətdir. **“Həyat tərz-i – sosioloji tədqiqatın obyekt-i kimi”** adlı birinci paragrafda ilk növbədə «həyat tərz-i» anlayışının mahiyyəti və tədqiqat tarixi araşdırılır, burada qeyd edilir ki, sosioloji ədəbiyyatda 1939-cu ildən etibarən çox geniş istifadə edilməyə başlayan “həyat tərz-i” anlayışı sadə və ümumi mənada gündəlik həyat meyarlarını ifadə edir; həyat tərz-i ev və ev əşyaları ilə məhdudlaşmır, həm də sosial əlaqə, əyləncə, istehlak və geyim meyarlarını əhatə etməklə hər bir fərdin və kollektivin baxışlarını, dəyərlərini, dünyagörüşlərini və fəaliyyət mövqelərini əks etdirir.¹⁷ Onu da qeyd edə bilərik ki, həyat tərz-i artıq bəşər cəmiyyətində möhkəmlənmiş sosial münasibətlər, insanların fərdi, qruplu həyat və fəaliyyəti ilə bağlı ünsiyyət, davranış, təfəkkür forması kimi təzahür edir. Həyat tərz-i insanların müxtəlif sosial sferalardakı fəaliyyəti, davranışları və qarşılıqlı münasibətlərinə görə müəyyənləşir, yəni “həyat tərz-i” insanların gündəlik həyatını ifadə edir; həyat tərzinin mahiyyəti insanların yaşayış imkanları, məşğuliyyəti, fəaliyyət formaları və insanlar arasındakı sosial münasibətlərin xüsusiyyətləri əsasında izah olunur. Burada həyat tərz-i ilə bağlı olan “həyat yönümü”, “həyat səviyyəsi”, “həyat keyfiyyəti”, “həyat üslubu”, “həyat standartları” kimi anlayışların izahı təqdim edilir. Bu paragrafda həyat tərzinin nəzəri əsasları araşdırılır, Şərq və Qərb müəlliflərinin həyat tərz-i və sosiallaşma prosesinə bəzi nəzəri baxışları analiz edilir. Burada Əbu Reyhan Biruni (“Təhqiq mali-l hind” (Hindistanda olanlar haqqında araşdırma) adlı əsəri), Əbu Cəfər Məhəməd ibn Cərir Təbəri (838-923) (“Təbəri tarixi” adlı kitabı), Nasir Xosrov (1004-1088)

¹⁷ Əbazəri Yusif. Həyat tərz-i və ictimai təbəqələr. Tehran, “Sosial elmlər” jurnalı, 2001, s.11.

(“Səfərnəmə” əsərinin müəllifi), İbn Məhəməd əl-Qəzali (1058 - 1113) (“Dini elmlərin dirçəldilməsi” kitabı), Əbunəsir Fərabi (873 – 950) (“Fəzilətli şəhər əhlinin baxışları” adlı kitabı), Məhəməd Nəsrəddin Tusi (1201-1274) («Əxlaqi-Nasiri» əsəri), İbn-Xəldun (1354-1430) (“Müqəddimə” adlı əsəri), Ziya Göyöl (1876-1924), Əli Şəriəti (1922-1981), müasir dövr iranlı sosioloqlar Neymətulla Fazili, Kərəmi Pur və bir sıra digər şərqli mütəfəkkirlərin tədqiqatlarında müxtəlif dövrlərdə həyat tərzinin formalaşmasına təsin edən amillər təhlil edilir. Bu paragrafda Şərq elm xadimləri ilə yanaşı Qərb tədqiqatçılarının da həyat tərz-i ilə bağlı araşdırmalarının şərh-i təqdim edilir. Xüsusilə Qərb sosiologiyasının görkəmli nümayəndələrindən olan G.Zimmelin (1858-1918), Maks Veberin (1864-1920), Amerika sosioloqu Alfred Adlerin (1870-1937), Mişel Sobelin (1892-1993), İngiltərə sosioloqu Korliss Lamontun (1902-1995), Amerika sosioloqu Sills Devidin (1920), fransız Roger Burdyenin (1923), alman sosioloqu Villiam Lazerin (1924), Virtanen Tarunun və digər mütəfəkkirlərin həyat tərzinin müxtəlif tərəflərinin araşdırılması ilə bağlı olan tədqiqatlarının müqayisəli analizi təqdim olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, tədqiqat işində Şərq və Qərb mütəfəkkirlərinin “həyat tərzinin” formalaşması ilə bağlı baxışlarının araşdırılması iki fərqli sosial məkanın mədəniyyətlərinin, cəmiyyətlərinin qarşılıqlı öyrənilməsinin çox vacib olduğunu göstərir. Belə ki, müasir qloballaşmanın insanlarda yeni və oxşar təfəkkür tərz-i və davranış qaydaları, yeni dünyagörüşü formalaşdırdığı bir dövrdə Şərq və Qərb həyat tərzləri arasındakı fərqli və ümumi tərəflərin öyrənilməsi zəruridir. Hazırda ən son informasiya KİV və digər vasitələrlə tez-bir zamanda dünyaya yayılır, insanlar arasında yeni – şəbəkəli və çox geniş miqyaslı ünsiyyət formalaşır, bu ünsiyyət mənəvi aşınmaya, milliliyin, özünəməxsusluğun itirilməsinə gətirir. XXI əsrin əsas əlamətlərindən biri də Qərb və Şərq təfəkkür və həyat tərzləri, dünya görüşləri arasında bu gün də ziddiyyətlərin olması müəyyən hallarda birinin digərini üstələməsinə və yaxud toqquşmasına gətirib çıxarır. Zənnimizcə, müasir dövrdə Şərq və Qərb sivilizasiyaları arasında dialoq yaradılması dünyəvi dəyərlərin məqsədyönlü şəkildə mənimsənilməsinə kömək edə bilər. Birinci fəslin ikinci paragrafi **“Həyat tərzinin öyrənilməsinə funksionalist yanaşma.**

R.Mertonun «orta səviyyə» nəzəriyyəsi tədqiqatın metodoloji əsası kimi» adlanır. Bu paragrafda həyat tərzinin öyrənilməsi baxımından funksionalizm nəzəriyyəsinin üstün və çatışmayan tərəfləri araşdırılır. Qeyd edilir ki, funksional analiz sosial sistemin ayrı-ayrı hissələri arasındakı qarşılıqlı əlaqələri nəzərə almağa imkan yaradır. Bu paragrafda funksionalizmlə bağlı olan “sosial struktur”, “funksiya”, “uyğun nəticələr”, “qeyri-uyğun nəticələr”, “aşkar nəticələr”, “gizli nəticələr”, “funksional tələbat”, “funksional əhəmiyyət”, “funksional zərurilik”, «funksional qarşılıqlı asılılıq və funksional müvazinət», “funksional analiz” kimi anlayışların izahı verilir. Burada göstərilir ki, funksionalizm istiqamətinin tərəfdarları daha çox sosial davranış və əlaqələrin ümumi qanun və nəzəriyyələrini, quruluşunu öyrənir, sosial həyatın analizinə az diqqət yetirirlər; antropoloji funksionalizm istiqamətində tədqiqatlar aparar. R.Klif Broun, B.Malinovski və Stross isə əsərlərində sistemin kompleks fəaliyyəti və əlaqələrinə xüsusi diqqət ayırırlar. Bu istiqamətin aparıcı nümayəndəsi Talkot Parsonsun sosial sistemlərin funksiyalaşması haqqındakı konsepsiyasında isə əvvəllər müstəqil elementlər kimi nəzərdən keçirilən sosial inkişaf amillərinin tipləri bir sistemdə birləşdirilir.¹⁸ Bu paragrafda T.Parsonsun nəzəriyyəsi geniş təhlil edilir. Burada R.Mertonun “orta səviyyə” nəzəriyyəsi” müqayisəli analiz edilir və tədqiqat işinin metodoloji əsası kimi təqdim edilir. Burada niyə məhz R.Mertonun “orta səviyyə” nəzəriyyəsinin metodoloji əsas kimi qəbul edilməsi açıqlanır. Qeyd edilir ki, müstəqil istiqamət olan struktur-funksional təhlil metodu cəmiyyəti özünəməxsus funksiyalara malik və hissələri inteqrasiya olunan sabit sistem kimi öyrənir. Sosiologiyada struktur-funksional təhlil iki formada: metod formasında və nəzəriyyə formasında mövcuddur. Bu metod nəzəriyyə kimi T. Parsons tərəfindən, xüsusi empirik metod kimi isə onun şagirdi və davamçısı R. Merton tərəfindən işlənib hazırlanmışdır və onun irəli sürdüyü aşağıdakı tələblər empirik sosiologiyada əsas şərt kimi qəbul olunur:

1.Funksional təhlil standartlaşdırılmış obyektlərin, məhz sosial rolların, sosial strukturun, sosial nəzarət vasitələrinin və s. araşdırılması üzərində qurulur.

2.Funksional təhlil standart situasiyalarda fəaliyyət göstərən iştirakçıların subyektiv motivlərini tədqiq edə bilər.

3.Funksiya insan fəaliyyətinin obyektiv nəticəsidir, obyektiv kateqoriyadır.

4.Funksiyalar sosial vahidlərlə və yaxud xidmət göstərdikləri ayrı-ayrı qruplar və sosial sistemlərlə uzlaşmalıdır.

5.Hər bir funksiya xüsusi qaydada yerinə yetirilir. Sosioloqun vəzifəsi həmin mexanizmi açıb göstərməkdir.

6.Funksiya alternativlərə yaxud funksional ekvivalentlərə malik ola bilər.¹⁹

Dissertasiyada bu nəzəriyyənin üstün tərəfi onun həm mikrososioloji, həm də makrososioloji səviyyələri nəzərə alması və T.Parsonsdan fərqli olaraq R.Mertonun nəzəriyyəsində empirik tədqiqatlara daha çox diqqət ayrılması kimi göstərilir.

Tədqiqat işinin ikinci fəslə bilavasitə XXI əsrdə İran cəmiyyətinin həyat tərzinin formalaşmasının əsaslarının öyrənilməsi ilə bağlıdır. Bu fəsil dörd paragrafdan ibarətdir. **“Qloballaşma prosesinin ənənəvi cəmiyyələrdə həyat tərzinin formalaşmasına təsiri”** adlanan birinci paragrafda müasir qloballaşma prosesinin ziddiyyətli xüsusiyyətləri analiz edilir, burada yeni adət və ənənələrin, yeni dəyərlərin formalaşdığı müasir dövrdə modern və ənənəvi cəmiyyətlərin qarşıdurması, bu zaman yaranan münafiqlik vəziyyətin həlli yollarının axtarışı məsələləri araşdırılır. Qeyd edilir ki, sivilizasiyaların toqquşması konsepsiyası sivilizasiyaların dialoqu konsepsiyası ilə əvəz edilməlidir. Belə ki, sivilizasiyaların dialoqu insanlarda əməkdaşlıq hissinin inkişaf etdirilməsinə əsaslanır. Əməkdaşlıq birtəhəs idarəçilik deyil, ümumi idarəetmə qanunlarının mənimsənilməsinə, fərqli mədəniyyətlərin birgə mövcudluğunun mümkünlüyü fikrinin inkişaf etdirilməsinə, qarşılıqlı tolerantlıq hissinin mövcud olmasına əsaslanır.²⁰ Bu paragrafda həyat tərzinin tərkib hissəsi olan adət-ənənələrin qloballaşmanın təsirinə məruz qalması imkanları açıqlanır. Burada qeyd edilir ki, XXI əsrdə həyatın sürətli axını ayrı-ayrı xalqlara məxsus bayram və mərasimlərlə bağlı adət-ənənələrin unudulmasına gətirir. Lakin həyat tərzimizin ayrıl-

¹⁸ Merton R. Social theories and social structure. “Glenco publication”, 1987, p.287.

¹⁹ Merton R.K. and Nesbit R. Contemporary social problems. 1971, p.24.

²⁰ Hafezi İ. Sivilizasiyaların dialoqu. Tehran, 2001, s.197-205

maz hissəsi olan bu mərasimlərin qeyd olunması insanların öz tarixini, köklərini unutmamağına kömək edir. Müasirliklə uyğun olmayan bayram və mərasimlərin bir çoxu qeyd edilmir. Lakin elə bayram mərasimləri var ki, onları qeyd etmək zəruridir. Belə mərasimlər sırasında insanların həyat tərzinin ayrılmaz hissəsi olan körpənin doğulması, toy, müxtəlif bayram (dini, mövsüm və s.) və yas mərasimlərini göstərmək olar. Məlumdur ki, hər bir xalqın özünəməxsus bayramları və bayram mərasimləri mövcuddur və böyük məna kəsb edən bu mərasimlər xalqın şüurunun, dünya-görüşünün, həyat tərzinin təzahürüdür.²¹ Bu mənada müasir İran cəmiyyətində qeyd edilən və insanların həyat tərzinin tərkib hissəsinə çevrilmiş bir sıra bayramlar – Novruz bayramı, Qurban bayramı, Ramazan bayramı, Qum Qədir bayramı və s. O cümlədən həyat tərzinin əsas elementlərindən biri ailə qurmaq və bununla bağlı keçirilən mərasimlər haqqında məlumat verilir. Sonda belə bir nəticə çıxarılır ki, İran əhalisinin ümumi həyat tərzinin göstəricisi olan bayram və mərasimlər coğrafi, dini, milli amillərin təsiri ilə formalaşır.

Dissertasiya işinin ikinci fəslinin ikinci paragrafi **“Müasir İranda ənənəvi cəmiyyətdən modern cəmiyyətə keçid şəraiti”nin** araşdırılmasına yönəlib. Burada müasir dövrdə İran cəmiyyətinin modernləşməsi imkanları təhlil edilir. Qeyd edilir ki, qloballaşan dünyada hətta İran kimi ənənəvi cəmiyyətlərdə də insanların həyat tərzini tədricən dəyişir, lakin bu bir sıra Avropa meyilli ölkələrdəki kimi çox zaman ilk növbədə xarici görüntünün dəyişdirilməsi deyil, bilavasitə daxilən, insanların təfəkkür və innovasiyaya meyillilik səviyyəsinin yüksəlməsi ilə müşahidə olunan daxili dəyişikliklərdir və bu dəyişikliklər ilk növbədə insanların məişət və davranışlarında əks olunur və bu mənada iki inkişaf və ictimai inqilab prosesi ilə üzləşən İran özünəməxsus modernləşmə mövqeyinə malikdir. Bu yarım-fəsildə göstərilir ki, lokal cəmiyyətlərdə həyat tərzinin formalaşmasına təsir edən meyarlar sırasında aşağıdakılar əsas götürülməlidir:

1. İqtisadi meyarlar;
2. Texnoloji meyarlar;

3. Sosial meyarlar;
4. Siyasi meyarlar;
5. Mədəni meyarlar.

Bu paragrafda müasir İran cəmiyyətinin həyat tərzinin əsas göstəriciləri olan gender bərabərliyi, təhsillənmə səviyyəsi, şəbəkəli idarəetmə və ölkədə İnternetdən istifadə etmə imkanlarının müqayisəli statistik analizi təqdim edilir. Qeyd edilir ki, BMT-nin hesabatındakı məlumatlara əsasən İran internet istifadəçilərinin sayına görə dünya ölkələri sırasında 15-ci yerdə durur. Ölkə əhalisinin 94%-inin modern kommunikasiya və informasiya mənbələrinə daxil olmaq imkanları var. Hazırda İran əhalisinin 98%-i ev telefonlarından istifadə edir, 95% əhalinin isə mobil telefonları vardır. 2000-ci ildən 2008-ci ilə kimi ev telefonu 53,2% artıb. Ölkə əhalisinin hər 100 nəfərindən 52 nəfəri internetdən istifadə edir. 2000-ci ildən 2008-ci ilə kimi internetdən istifadə edənlər 34,3% artıb və əhalinin 60%-inin şəxsi kompüterləri var.²²

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi həyat tərzinin əsas göstəricilərindən biri də gender bərabərliyi ilə bağlıdır. İranda gender bərabərliyinin səviyyəsini müəyyən etmək üçün qadın və kişilərin məşğulluq əmsalına diqqət yetirmək yaxşı olardı. Rəsmi statistik məlumatlara görə 2002-ci ildə İran əhalisinin 21 milyon nəfər işçisindən 360000 nəfəri qadınlar və 17300000 nəfəri kişilər təşkil etmişdir. 2008-ci ildə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan ümumi əhalinin 87%-ini kişilər, 13%-ini isə qadınlar təşkil ediblər. Qeyd etmək lazımdır ki, bu fərqin əsas səbəbləri İran cəmiyyətində iş imkanlarının kişi və qadınlar arasında qeyri-bərabər olması ilə bağlıdır. Bir sıra işlər mahiyyətinə görə ancaq kişi əməyini nəzərdə tutsa da, qadınların işləyə biləcəkləri sahələrdə də kişilər çoxluq təşkil edir. Bununla belə 2010-cu ildə ölkədə işçi qadınların sayı 5000000 nəfər və 2014-cü ildən 7000000 nəfərdən artıq olmuşdur. Əsasən Şərqi Azərbaycan, Qərbi Azərbaycan, Tehran, Xorasan, Rəzəvi, İsfahan, Xuzistan və Fars ostanlarında işləyən qadınlar

²¹ Забылин М. Русский народ. Его обычаи, обряды, предания, суеверия и поэзия. М.: Издание книгопродавца М. Березина, 1880. с. 57.

²² "Human Development Report 2010". United Nations. 2010. Retrieved 5 November 2010, p.245-269.

çoxluq təşkil edir.²³

BMT-nin verdiyi məlumata görə İranda ümumi inkişaf göstəricisi 2010-cu ildə /702 olub, yəni İran İnkişaf göstəricilərinə görə dünya ölkələrinin siyahısında 70-ci yeri tutub. Bu siyahıda birinci yerdən onuncu yerə qədər olan ölkələr – Norveç, Avstraliya, Yeni Zelandiya, ABŞ, İrlandiya, Lixtenşteyn, Hollandiya, Kanada, İsveç, Almaniya olub, sonuncu yeri isə insan inkişafının göstəricisi 140 olan Afrikanın Zimbabve ölkəsi tutub.²⁴ BMT-nin məlumatına görə 2014-ci ildə insani inkişaf meyarlarının əsasında birinci yerdən beşinci yerə qədər olan ölkələr – Norveç, Avstraliya, İsveç, Hollandiya, ABŞ olub, İran 75-ci və Azərbaycan 76-cı yeri tutub. Sonda belə bir nəticə əldə edilir ki, müasir dövrdə İran cəmiyyətinin adət-ənənələri ilə modernizm arasında fərqli və çoxlu hallarda ziddiyyətli rabitə mövcuddur. Bu rabitə ənənə ilə modernizmin arasında münasib əlaqələrin olmamağından xəbər verir, lakin bu o demək deyil ki, bunun üçün potensial imkanlar yoxdur, əksinə bu sahədə müəyyən miqdarda münasib zəminlərin olması aydınca gözə çarpır.

İkinci fəslin üçüncü paragrafi dissertantın bilavasitə İranın şimal-qərbində, Ərdəbil ərazisində keçirdiyi empirik tədqiqatların təhlili ilə bağlıdır. Burada göstərilir ki, Ərdəbil ostanlığındakı şəhər (58,26%) və kənd (42,74%) əhalisi arasında keçirilmiş sorğu 32 sualı əhatə edir. Təsadüfi seçmə metodundan istifadə etməklə müxtəlif təbəqələrdən olan 400 nəfər arasında keçirilmiş empirik tədqiqata cəlb edilənlər əsasən 17 yaşından yuxarı kişi (51,50%) və qadınlar (48,50%) olub. Sorğu anketində tədqiqatın məqsəd və fərziyyələrinə uyğun olaraq fərdlərin, ailələrin ictimai və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınub, yəni sorğular müxtəlif ictimai təbəqələrə və yaşlara şamil olunub, tədqiqata cəlb edilən insanların yaşayış yeri, yaşı, cinsi, ailə vəziyyəti əlaqəli şəkildə təhlil edilib. Bu zaman müxtəlif təbəqələrdə ümumi xərclər, təhsil və aylıq gəlir səviyyəsini, onların ailə formalarına (müasir və ya ənənəvi) münasibətini, müasir qloballaşma

²³ The Committee Office, House of Commons. "Select Committee on Foreign Affairs, Eighth Report, Iran". Publications.parliament.uk. Retrieved 18 June 2011, p.58-87.

²⁴ "Human Development Raport 2010". United Nations. 2010. Retrieved 5 November 2010, p.245-269.

prosesini qəbul etmə səviyyəsini və bu prosesə münasibəti öyrənməyə cəhd olunub. Suallara cavablar 6 blok üzrə ümumiləşdirilib, cədvəl və diaqramlarla təqdim edilib. Bloklar aşağıdakı kimi təsnif edilib:

- I Blok – Respondentlərin fərdi və ailəvi xüsusiyyətləri;
- II Blok – Respondentlərin iqtisadi və ictimai xüsusiyyətləri;
- III Blok – Respondentlərin siyasi, ictimai fəaliyyətləri və asudə vaxtlarının təşkili;
- IV Blok – Qloballaşma haqqında mənfi ya müsbət münasibətlər;
- V Blok – Ənənəvi və modern ailə tipləri haqqında fikirlər;
- VI Blok – İqtisadi, ictimai və mənəvi dəyərlərə münasibətlər və davranışlar.

Araşdırmanın fərziyyələrinin və sorğunun nəticələrinin təhlili zamanı respondentlərin həyat tərzinin formalaşmasına təsir edən bir sıra amillərə münasibətlərini təyin etmək üçün sorğu anketindən əldə olunan nəticələr statistik analiz metodu ilə ümumiləşdirilib. Sonda tədqiqatın nəticələri Avropa tədqiqatçılarının araşdırmalarının nəticələri ilə müqayisə olunaraq əldə edilmiş nəticələrin qoyulan fərziyyələrə uyğunluq səviyyəsi öyrənilib.

İkinci fəslin dördüncü paragrafında tədqiqat işinin fərziyyələrinin yoxlanılması məqsədilə aşağıdakı istiqamətlərdə müqayisəli analiz aparılıb:

- müxtəlif təbəqələrdən olan insanların xərclərinin, təhsil və aylıq gəlir səviyyəsinin onların müasir, yaxud ənənəvi adamları və ya kollektivləri özlərinə nümunə kimi qəbul etməsinə təsir etməsi səviyyəsinin öyrənilməsi;
- insanların xərclərinin, təhsil və aylıq gəlir səviyyəsinin onların ailəyə münasibətinin (müasir və ya ənənəvi ailə) formalaşmasına təsiri;
- təhsil və aylıq gəlir səviyyəsinin insanların qloballaşmaya müsbət və ya mənfi münasibətlərinin formalaşmasına təsirinin öyrənilməsi.

Empirik tədqiqatın nəticələrinə görə - İranda təhsil səviyyəsi yüksəlib və xüsusilə də qızların və qadınların təhsillənməsi tələbatı artıb; iş axtaranların əksəriyyəti gələcəkdə iqtisadi problemlərin olmaması üçün daimi gəlirli və sığorta olunmuş işlərə üstünlük

verirlər; aşağı təbəqələrə aid olanların aylıq gəlirlərinin çox hissəsi lazım olan ehtiyaclara sərf olunur və çox kiçik bir hissə qeyri-zəruri ehtiyacların təmin edilməsinə yönəlir; hər təbəqənin özünəməxsus asudə vaxt keçirmək imkanları olduğu üçün aşağı təbəqə ödənişsiz fərdi məşğuliyyətlərə, orta və varlı təbəqələr isə modern və xərcli olan məşğuliyyətlərə üstünlük verirlər; ənənəvi ailələrdə hakim olan dəyərlər zəifləyir, qərb tipli ailə strukturu möhkəmlənməyə başlayır; müasir cəmiyyətlərdə ailələrin sosial statusunu mənəvi göstəricilər deyil, onların aylıq gəlirləri, peşələri və maddi durum faktorları təyin edir; hazırda KİV-in təbliğatı, reklamı insanların fərqli həyat tərzlərini, xüsusilə də Qərb həyat təzi və davranış qaydalarını qəbul etməsinə səbəb olur və s.

1. “XX əsrdən XXI əsrə keçidin bəzi aktual əlamətləri”. AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu, “Şərq-Qərb sivilizasiyaların dialoqu” jurnalı. 2008, № 2(3)10. (0,6 ç.v.)
2. “Müasir dövrdə sosial problemlərin tərifinə bir münasibət”. Gənc tədqiqatçıların I Beynəlxalq simpoziumunun materialları, Bakı, 29-30 oktyabr 2007. (0,5 ç.v.)
3. “Functional Concept and Functional Analysis”. Kültür Evreni Univers of culture, Türkiyə 2009, № 4. (0,7 ç.v.)
4. “XX əsrin məhsulu – Funksionalizm Qərb sosioloqlarının nəzəriyyəsidə”. Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüququ İnstitutu, “Fəlsəfə” jurnalı, 2010, № 1 (14). (0,6 ç.v.)
5. “Həyat tərzı anlayışı Qərb sosioloqlarının təlimlərində”. Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüququ İnstitutu, “Elmi əsərlər” toplusu,

2010, No 2 (15). (0,4 ç.v.)

6. “Şərq sosioloqlarının nəzəriyyələrinə əsasən “Həyat tərz” anlayışının sosial aspektdə dəyərləndirilməsi”. AMEA və Gənclər idman Nazirliyi, “Gənc alimlərin əsərləri”, 2012, No 5. (0,8 ç.v.)

7. “Деякі зміни в способі життя родини в ХХІ столітті” (соціологічний аналіз). “Some of the changes in the lifestyle of the family in the twenty-first century” (sociological analysis) - “Гілея: науковий вісник”: Збірник наукових праць.- К., 2013. Випуск 74 – 2013 . 225-226 . Україна .(0,2 ç.v.)

8. “Qloballaşma prosesinin ənənəvi cəmiyyətlərdə həyat tərzinin formalaşmasına təsiri”. Tarix və onun problemləri. Bakı 2013 – No 3 –Bakı Dövlət universiteti .S201-206. (0,6 ç.v.)

9. “A survey of public attitudes toward the impact of globalization on lifestyle (The city of Ardabil, Iran)”. Indian journal of fundamental and applied life sciences ISSN: 2231-6345 (online) An open Acces, online International Journal available at: www.cibtech.org/sp.ed/jls/2014/0/jls.htm 2014 Vol4(s4) , pp. 839-847. October-December 2014. (0,9 ç.v.)

10. “ بررسی نگرش مردم شهرستان اردبیل به تاثیر جهانی شدن برسبک زندگی” (Ərdəbil cəmiyyətinin qloballaşmaya münasibətinin həyat tərzinə təsiri .)

Iranian Conference On Psychology & Behavioral Sciences 28 Aug.2014 Talash Conference Center ,Tehran, Iran. (19 ç.v.)

11. “A cultural factors survey of the relationship between social, economical, cultural factors and lifestyle in Ardabil province”. International Conference on Economics, Accounting, Management and Social Sciences & International Conference on Engineering, Arts Management and Environment held on December 11-12, 2014 Organized by University of Szczecin – Poland. International Center of Academic Communication (ICOAC). (22 ç.v.)

Забардаст Месуд Баба оглы
СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗА ЖИЗНИ
(В СЕВЕРО-ЗАПАДНЫХ РЕГИОНАХ ИРАНА)
РЕЗЮМЕ

В XX – ХХІ веках глобализационные процессы, находящиеся в центре внимания мировой политики и общественности, приобрели новые черты. Как известно, определенная цивилизация имеет определенные культурные устои и общественные основания: цивилизованное мировоззрение и историческая практика опираются на интеллектуальную интеграцию групп. Глобализационные процессы новейшего времени приводят к формированию как рассеянного мышления, так и нового образа жизни. В этом смысле диссертационное исследование представляет актуальность.

Основной целью диссертации является исследование происходящих изменений в образе жизни людей традиционного иранского общества. Диссертационная работа состоит из введения, двух глав, заключения и списка использованной литературы. В первой главе изучены теоретико-методологические основы и понятийный аппарат исследования, сделан анализ взглядов восточных и западных мыслителей, связанных с образом жизни. Теория “средних уровней” Р.Мертон была выбрана как методологическая основа исследования, и для обоснования этой позиции была представлена интерпретация функционалистического подхода. Вторая глава диссертации посвящена исследованию некоторых особенностей образа жизни иранского общества в современное время. В этой главе изучено влияние глобализационных процессов на иранское общество, их традиции и обряды, которые до сих пор являются основной частью образа жизни людей этой страны. Третий параграф этой главы диссертационной работы связан с эмпирическими исследованиями. В этом параграфе проведен сравнительно-статистический анализ современного развития иранского общества, и представлены обобщения эмпирического исследования, проведенного в северо-западных регионах Ирана. В Заключении работы высказываются выводы, предложения и рекомендации автора по поводу разрабатываемой темы.

Zabardast Mesud Baba

**SOCIAL PROBLEMS OF STYLELİFE
(IN THE NORTHWESTERN REGIONS OF IRAN)**

SUMMARY

In the XX –XXI centuries globalization processes gained new lines which are in the center of attention of world politics and the public. It is known that a certain civilization has certain cultural foundations and the public bases, the civil outlook and historical practice relies on intellectual integration of groups. Modern globalization processes lead to formation of people with other thinking and a new style of living. In this sense the presented dissertation has urgency. A main objective of the dissertation is research of occurring changes in a style of living of the people in such closed and traditional society, as Iran. Dissertational work consists of the introduction, two heads, the conclusion and the list of the used literature. In the first chapter were studied teoretiko-methodological and the conceptual bases of research, is made the analysis of views of eastern and western thinkers about a style of living. The theory of "average levels" of R. Merton was chosen as a methodological basis of research and for justification of this position it was presented interpretation of functionalism. In the second chapter of the dissertation was devoted to research of some features of a style of living of the modern Iranian society. In this chapter was studied the influences of globalization processes to the Iranian society and the traditions and ceremonies which still are the main part of a style of living of people of this country. In the third part of this chapter of a dissertation work was offer the conclusions of empirical researches. In this chapter it was made the comparative and presented statistical analysis of modern development of the Iranian society and syntheses of empirical research, which was carried out in northwest regions of Iran. In the Conclusion of this work are offer recommendations of the author.

AMEA-nın mətbəəsində çap olunub

Tiraj-100

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ И ПРАВА**

На правах рукописи

ЗАБАРДАСТ МЕСУД БАБА ОГЛЫ

**СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗА ЖИЗНИ
(В СЕВЕРО-ЗАПАДНЫХ РЕГИОНАХ ИРАНА)**

**Специальность: 6312.01 – Теория, методология и
история социологии**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени доктора
философии по социологии**

Б А К У – 2015